

Biuletyn Informacji Publicznej Polskiej Akademii Nauk

Adres artykułu: <https://bip.pan.pl/artukul/56-599-wplyw-pandemii-na-wybrane-grupy-mniejszosciowe-w-polsce-stanowisko-nr-15-z-11-maja-2021-r>

Wpływ pandemii na wybrane grupy mniejszościowe w Polsce (stanowisko nr 15 z 11 maja 2021 r.)

COVID-19 dotyka całego społeczeństwa. Jednak skutki pandemii nie dla wszystkich są jednakowe. Na przykład osoby z niepełnosprawnością, szczególnie te przebywające w domach opieki, uchodźcy i migranci, czy wreszcie osoby w kryzysie bezdomności są w trakcie pandemii narażone na dodatkowe trudności. Ich problemy często umykają uwadze decydentów, media i opinia publiczna mało się nimi interesują, a one same są wykluczane z głównego nurtu życia społecznego.

Spotęgowane trudności

Choć zwykło się osoby te traktować jako mniejszości, to w sumie stanowią ponad 20% społeczeństwa polskiego. Są jego integralną częścią. Ich sytuacja i tak trudna w czasach normalnych, w czasie pandemii stała się jeszcze trudniejsza. Pandemia nie tylko obnażyła wszystkie słabości systemu wsparcia tych osób, ale stworzyła też problemy całkiem nowe. Przypatrując się problemom tych osób, widzimy w wyostrozony sposób problemy całego społeczeństwa: z boku niekiedy widać więcej, także i to, co wcale „marginalne” nie jest (Kaprański, S., 2008).

Jak zebrano dane do stanowiska

Brakuje jeszcze systematycznych badań, całościowo ukazujących sytuację tych osób w trakcie pandemii. W naszym stanowisku odwołujemy się głównie do danych jakościowych, zebranych przez nas w trakcie wywiadów z ekspertami znającymi sytuację poszczególnych grup.

Aby zachować choć pewien poziom metodologicznej standaryzacji naszej analizy, zadawaliśmy wszystkim naszym ekspertom cztery podstawowe pytania (o liczebność danej grupy osób, o wpływ pandemii na te osoby, o ich życie podczas pandemii, o związane z pandemią postulaty tych osób), choć w oczywisty sposób wywiady nie dotyczyły tylko tych problemów.

Nie pretendujemy do przedstawienia pełnego obrazu wpływu pandemii na te społeczności, chcemy jednak ich problemy nagłośnić i zwrócić uwagę na potrzebę opracowania działań, które będą przeciwdziałać długofalowym negatywnym skutkom pandemii COVID-19 dla tych społeczności.

Przyjęte kryteria

W oczywisty sposób nasza analiza nie obejmuje wszystkich grup mniejszościowych dotkniętych pandemią. Wybierając je kierowaliśmy się trzema najważniejszymi kryteriami.

- **Po pierwsze**, chodziło nam o grupy duże i dobrze rozpoznawalne.
- **Po drugie**, o grupy, których problemy są na tyle podobne, że można potraktować je wspólnie.
- **Po trzecie**, wybraliśmy grupy, które mają także problemy specyficzne, które wymagają odrębnych indywidualnych rozwiązań, a których niedostrzeganie skazuje te grupy na marginalizację i wykluczenie.

W rezultacie stosowania tych trzech kryteriów skupiliśmy się na analizie sytuacji poniższych grup.

Osoby z niepełnosprawnością

Dla tej grupy osób pandemia miała szczególnie niekorzystny wpływ z kilku powodów.

- **Po pierwsze, czasowo zatrzymał się system orzecznictwa o niepełnosprawności i niezdolności do pracy**, wobec czego świadczenia były wypłacane z opóźnieniem.
- **Po drugie, wstrzymana została działalność placówek rehabilitacyjnych czy opiekuńczych**. Niektórzy ludzie, w tym liczni mieszkańcy domów pomocy społecznej, od ponad roku nie wyszli z domów i nawet jeśli nieliczni z nich mogą kontynuować pracę zdalnie, to pozbawieni są kontaktów z rodziną, kontaktów społecznych, nie mogą korzystać z bieżącej rehabilitacji, czy niezbędnych dla zdrowia turnusów rehabilitacyjnych.

To zamknięcie w czterech ścianach szczególnie dramatycznie dotyka osoby z niepełnosprawnością intelektualną i ich rodziny lub opiekunów. Osoby z niepełnosprawnością intelektualną pozbawione bodźców i możliwości terapii każdego dnia **tracą latami wypracowane umiejętności życiowe**.

Dotkliwość tej sytuacji pogłębia fakt, że osoby te często nie rozumieją ani zagrożenia epidemicznego, ani wprowadzonych zasad bezpieczeństwa. Inne problemy mają osoby niesłyszące, które **nie mogą korzystać z teleporad medycznych**, a ich kontakty społeczne są dodatkowo ograniczane tym, że przez maski nie mogą czytać z ust, co pogłębia stan niezrozumienia i zagubienia.

- **Po trzecie**, szczególnie problematyczne w pandemii okazało się **wykluczenie informacyjne osób z niepełnosprawnościami**, często wynikające z braku narzędzi komunikacyjnych (np. brak komunikatów dla osób niesłyszących) umożliwiających osobom z niepełnosprawnościami nie tylko kontakty społeczne, ale i pracę czy edukację zdalną.

Rola lokalnej społeczności

Europejska strategia w sprawie niepełnosprawności przygotowana na lata 2010-2020 promuje ideę zamiany opieki instytucjonalnej na opiekę w ramach lokalnej społeczności. Takie podejście, odpowiednio wdrażane, szczególnie w trakcie pandemii byłoby szansą dla osób z niepełnosprawnościami dla pełnego włączenia się w życie społeczeństwa oraz gwarancją respektowania ich fundamentalnych praw.

Deinstytucjonalizacja zniwelowałaby także większość problemów, z którymi osoby te borykają się w pandemii. Istnieje jednak ryzyko, że – tak jak w obecnej pandemii – mniejsze ośrodki i organizacje pożytku publicznego zostaną bez wytycznych i bez wsparcia instytucji państwowych.

Uchodźcy i migranci

Pandemia COVID-19 zwiększyła problemy, z którymi borykają się uchodźcy i migranci w Polsce, częściowo stworzyła też zjawiska nowe. Szczególnie dotkliwe podczas pandemii okazały się jednak problemy systemowe związane z brakiem polityki migracyjnej Polski (18 października 2016 r. uchylony został dokument regulujący strategię państwa w tym zakresie).

Kluczowe problemy

Kluczowe problemy, z którymi podczas pandemii borykali się uchodźcy i migranci w Polsce to:

- **brak dostępu do procedury uchodźczej** i czasowe zamknięcie przejść

granicznych,

- **przewlekłość postępowań legalizacyjnych** uniemożliwiająca m.in. legalne podjęcie pracy,
- **załamanie na rynku pracy**, które w przypadku wielu cudzoziemców oznaczało brak środków do życia, utratę miejsca zamieszkania oraz brak dostępu do świadczeń socjalnych,
- **wykluczenie informacyjne** związane z brakiem dostępu do sprzętu, brakiem kompetencji informatycznych, nieznajomością języka,
- **brak dostępu lub trudności z dostępem do edukacji zdalnej dzieci cudzoziemców** (brak komputerów, oprogramowania i sprzętu, brak dostępu do sieci, brak wsparcia, bariera językowa utrudniająca zrozumienie komunikatów, brak kompetencji teleinformatycznych rodziców) i związane z tym poczucie marginalizacji, rosnące zagrożenie rozwoju psychofizycznego i procesu integracji tych dzieci,
- **niedostosowanie ośrodków dla uchodźców** do potrzeb kwarantanny i izolacji.

Olbrzymią rolę w przeciwdziałaniu skutkom pandemii na sytuację uchodźców i migrantów w Polsce odgrywają organizacje pozarządowe. Obecnie kluczowe jest jednak nie tylko wsparcie działalności tych organizacji, ale i stworzenie rozwiązań systemowych skupionych na łagodzeniu skutków pandemii COVID-19 na sytuacji uchodźców i migrantów.

Osoby w kryzysie bezdomności

Osoby w kryzysie bezdomności funkcjonują w bardzo różnych przestrzeniach, m.in w ośrodkach dla bezdomnych, w miejscach niemieszkalnych (pustostany, domki działkowe, piwnice, śmietniki, etc.) i w przestrzeni publicznej. W każdej z nich pandemia stwarza inne trudności i inne ryzyka.

Sytuacja ośrodków pomocy

Olbrzymim wyzwaniem jest zapewnienie ciągłości pracy ośrodków pomocy w warunkach ryzyka epidemicznego. Ośrodki prowadzone są prawie wyłącznie przez organizacje pozarządowe i w pierwszych miesiącach pandemii musiały funkcjonować bez wytycznych i bez budżetów na środki przeciwepidemiczne. Tak jak i inne

wspomniane wcześniej ośrodki, placówki dla bezdomnych są również niedostosowane do warunków izolacji, niesienie pomocy oznacza więc ryzyko zarówno dla ich mieszkańców, jak i dla pracowników.

Sytuacja poza placówkami

Pandemia dotknęła również osoby w kryzysie bezdomności przebywające poza placówkami. Z powodu mniejszego ruchu w mieście osoby utrzymujące się z datków pozbawione były środków do życia. W pierwszych miesiącach pandemii placówki interwencyjne (jadłodajnie i noclegownie) zostały zamknięte i do tej pory nie wróciły do funkcjonowania w pełnym zakresie.

W wyniku czasowego zamknięcia jadłodajni i noclegowni osoby przebywające w przestrzeni publicznej lub w miejscach niemieszkalnych zostały więc pozbawione zarówno miejsca do życia, jak i jedzenia. Dlatego, mimo że pracownicy placówek interwencyjnych ani pracownicy socjalni nie zostali uwzględnieni w Narodowym Programie Szczepień, przez wiele miesięcy nieśli pomoc potrzebującym bez wsparcia w zakresie ochrony przeciwepidemicznej.

Na co trzeba zwrócić uwagę

Postulaty płynące od osób i organizacji niosących pomoc osobom w sytuacji bezdomności dotyczą głównie:

- **przygotowania wytycznych postępowania** w trakcie pandemii dla ośrodków i pracowników socjalnych,
- **objęcia ochroną medyczną pracowników socjalnych i ich rodzin** (testy, szczepienia, pomoc medyczna),
- **zwiększenia liczby miejsc w ośrodkach** i dostosowania ich do potrzeb osób wymagających opieki (niepełnosprawnych lub chorych),
- **podjęcia działań przeciwdziałających** wykluczeniu informacyjnemu.

W obliczu trudnej sytuacji na rynku pracy można założyć, że skala zjawiska bezdomności w najbliższych latach będzie rosła. Dlatego już teraz warto podjąć działania wspierające wydolność ośrodków dla osób bezdomnych, organizacji pozarządowych niosących pomoc osobom w kryzysie bezdomności oraz domów pomocy społecznej.

Podsumowanie

Populacja, która doświadcza pandemii COVID-19 na terytorium Polski, jest złożona z wielu grup, wśród których są społeczności, które pozostają na obrzeżach ogólnej polityki zwalczania pandemii w Polsce. Grupy te borykają się z problemami wspólnymi, które utrudniają im stawienie czoła zagrożeniom związanym z pandemią. Są to:

- **ograniczony dostęp do informacji o pandemii** z racji bariery językowej czy materialnej,
- **ograniczony dostęp do ochrony zdrowia**, w tym profilaktyki i usług rehabilitacyjnych,
- **niedostosowane do wymogów pandemii ośrodki pomocy** (np. terapii, ośrodki dla uchodźców, ośrodki dla osób w kryzysie bezdomności, ośrodki dla osób uzależnionych, domy pomocy społecznej, ośrodki wychowawczo-opiekuńcze) oraz **brak procedur przeciwepidemicznych** i środków finansowych na realizację wprowadzanych z czasem wymogów przeciwepidemicznych,
- **ograniczone wsparcie finansowe**, które otrzymują pomagające tym osobom organizacje pozarządowe,
- **brak odpowiedniego wsparcia edukacji dzieci** z tych grup,
- **wzrost bezrobocia i ubóstwa**.

Prócz przedstawicieli grup mniejszościowych wymienionych w tym tekście jest też szereg innych osób, które dotkliwie odczuły wpływ pandemii. Są to m.in. osoby problemowo używające narkotyków, pacjenci różnego typu ośrodków terapeutycznych, mieszkańcy domów pomocy społecznej i ośrodków wychowawczo-opiekuńczych, czy osoby dotknięte przemocą w rodzinie lub osoby nieheteronormatywne.

Pandemia utrudniła funkcjonowanie placówek niosących pomoc tym osobom. Im lepiej placówki te będą przygotowane do świadczenia usług w trakcie pandemii, tym koszty realne, psychologiczne, a także zdrowotne dla osób z nich korzystających, ale także tych w nich pracujących, będą ograniczone.

W przypadku osób nieheteronormatywnych problemem jest także konieczność przebywania w często wrogim środowisku rodzinnym i narażenie na przemoc. Dodatkowo, osoby te w trakcie pandemii stały się celami

ataków politycznych i mowy nienawiści, co pogłębiało ich stres i rodziło szereg problemów natury psychologicznej.

Wpływ pandemii na społeczności

Bardziej szczegółowe omówienie każdej z tych grup oraz zidentyfikowanych problemów wykracza poza ramy tego opracowania. Jednak uważamy, że wpływ pandemii na wspomniane społeczności utrzyma się znacznie dłużej niż samo ryzyko epidemiczne, dlatego problemy te powinny być pilnie uwzględnione przez decydentów.

Już teraz jasne jest, że:

- odpowiedzią na dodatkowe trudności wywołane przez pandemię jest **wsparcie samorządów** na rzecz realizacji działań wspierających grupy obywateli najbardziej dotkniętych przez pandemię,
- w przeciwdziałaniu skutkom pandemii oraz wykluczeniu osób z grup mniejszościowych kluczowe jest **zaangażowanie organizacji pozarządowych i wolontariuszy**, stąd niezbędne jest wsparcie ich działania budżetem zapewniającym środki na inwestycje przeciwepidemiczne (np. na dostosowanie ośrodków do potrzeb kwarantanny), testy, oraz wsparcie i ochronę pracowników socjalnych (w tym streetworkerów),
- **niezbędna jest edukacja** wraz z narzędziami edukacyjnymi dostosowanymi do osób ze szczególnymi potrzebami (dostępne w różnych językach materiały edukacyjne i system wsparcia nauczycieli, którzy prowadzą edukację zdalną osób ze szczególnymi potrzebami),
- konieczne jest **przeciwdziałanie wykluczeniu informacyjnemu i cyfrowemu** osób z grup mniejszościowych,
- kluczowe jest wsparcie osób najbardziej dotkniętych podczas pandemii **w kontekście zagrożenia zdrowia psychicznego**.

Grupy mniejszościowe są bardziej zagrożone dystansowaniem się, gdyż ich życie i funkcjonowanie jest ściśle uzależnione od częstych i bliskich kontaktów międzyludzkich, a jeśli z różnych powodów nie mogą (nie potrafią) poddać się restrykcjom i ograniczeniom – stają się łatwym celem ataku dla SARS-CoV-2.

Pamiętajmy, że każdy z nas będzie w pełni bezpieczny od groźby COVID-19 dopiero wtedy, gdy wszyscy będą bezpieczni.

Podziękowania

Dziękujemy za materiały i wkład do tego tekstu:

- ekspertkom z Biura Rzecznika Praw Obywatelskich – **Jolancie Nowakowskiej, Joannie Subko, Monice Wiszyńskiej**, a także
- **Tomaszowi Przybyszewskiemu** z Fundacji Integracja,
- **Piotrowi Bystrzaninowi** z Fundacji Ocalenie,
- **Marii Złonkiewicz** z Fundacji Polska Gościnność,
- **Janinie Ochojskiej** z Polskiej Akacji Humanitarnej,
- **Adrianie Porowskiej** ze Stowarzyszenia Misja Kamilińska,
- **Karolowi Grygorukowi** ze Stowarzyszenia Serce Miasta,
- **Magdalenie Ankiersztejn-Bartczak** z Fundacji Edukacji Społecznej,
- **Arturowi Malczewskiemu** z Krajowego Biura Przeciwdziałania Narkomanii oraz **Pawłowi Moczydłowskiemu**.

[Zespół doradczy ds. COVID-19 przy prezesie Polskiej Akademii Nauk](#)

(śródtytuły od redakcji)

Raporty i źródła

1. Gardocka, T., Jagiełło, D., Pandemia COVID-19 a prawa i wolności obywatela (2021) Seria: Monografie Prawnicze
2. [Kurowski, K., Białek, I., et al., Potrzebujemy skoordynowanych działań. Osoby z niepełnosprawnościami piszą do premiera \(2020\)](#)
3. [Borowska, B., Kotyniewicz, K., Petycja środowiska osób niesłyszących \(2020\)](#)
4. [Kotyniewicz, K., Apel do mediów \(2020\)](#)
5. [Miżejewski, C., Bugalska, A., et al., List otwarty do Prezydenta RP i Prezesa Rady Ministrów w sprawie wsparcia prac nad strategią rozwoju usług społecznych i zdrowotnych oraz procesu deinstytucjonalizacji w Polsce \(2020\)](#)
6. [Zawadka, J., Plewko, J., et al., Problemy studentów Uniwersytetu Warszawskiego ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się podczas nauczania zdalnego związanego z epidemią COVID-19](#)
7. [Pisula, E., Percepcja sytuacji pandemii, deklarowane zachowanie i symptomy lęku oraz depresji u osób dorosłych ze spektrum autyzmu w początkowej fazie pandemii COVID-19 \(2021\)](#)
8. [Wolska, D., Subiektywna jakość życia w ocenie osób dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną aktywnych zawodowo - przed i w czasie](#)

[pandemii](#)

9. [Daniłowska, S., Gawska, A., Praca a koronawirus. Czy osoby z niepełnosprawnością tracą pracę? \(2020\)](#)
10. [Ujházyová, M., Waerniers, R., The role of equality bodies during the covid-19 pandemic \(2021\) zbiorczy raport o dyskryminacji przygotowany przez Organizację EQUINET](#)
11. [Crowley, N., Equality in the Time of Covid-19: Learning from Equality Body Initiatives \(2021\)](#)
12. [Cope, B., Keryk, M., Kyliushyk, I., Sytuacja ukraińskich migrantek w Polsce w czasie COVID-19 \(2021\)](#)
13. [Malczewski, A., Przeciwdziałanie uzależnieniom a pandemia COVID-19 w 2020 roku \(2021\)](#)
14. [Malczewski, A., The impact of the COVID-19 epidemic on drug services, drug users and drug market in Poland - findings of the rapid situation assessment \(2020\)](#)
15. [Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, Działania związane z epidemią Covid-19 podejmowane przez pracodawców zatrudniających osoby niepełnosprawne \(2020\)](#)
16. [Biuro Rzecznik Praw Obywatelskich, Czy mieszkający w Polsce cudzoziemcy mogą zaszczepić się przeciwko COVID-19? \(2021\)](#)
17. [OECD, The impact of COVID-19 on student equity and inclusion: Supporting vulnerable students during school closures and school re-openings \(2020\)](#)
18. [UNICEF, A checklist for UNICEF staff on factors to consider when planning COVID-19 education response](#)
19. [United Nations, Policy Brief: Education during COVID-19 and beyond \(2020\)](#)
20. [United Nations, Policy Brief: COVID-19 and the Need for Action on Mental Health \(2020\)](#)
21. [United Nations, Rights of persons with disabilities \(2021\) Human Rights Council](#)
22. European Commission, Delivering on the coronavirus global response - an EU humanitarian air bridge (2020) PE DEVE - COVID update 5 Annex - Report on EU HAB (15.12.2020)

Tagi: polska akademia nauk, pan, koronawirus, covid19, zespół doradczy, stanowisko

Metryczka

Wytworzył:	Zespół doradczy ds. COVID-19
Data wytworzenia:	11.05.2021
Opublikował w BIP:	Agnieszka Borowa-Malinowska

Data opublikowania:	11.05.2021 15:53
Ostatnio zaktualizował:	Agnieszka Borowa-Malinowska
Data ostatniej aktualizacji:	11.05.2021 15:56
Liczba wyświetleń:	222